

УДК 338.43:658

В.К. Збарський, д.е.н., професор
Національний університет біоресурсів та природокористування
Д. В. Єременко, к.е.н., доцент
Таврійський ДАТУ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ РЕСУРСІВ – НЕОДМІННА УМОВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

Анотація. В статті розглянуто особливості ресурсного забезпечення фермерських господарств як однієї із засад їхньої конкурентоспроможності. Проаналізовано характер використання земельних та трудових ресурсів в системі фермерських господарств. Обґрунтовано необхідність системного підходу щодо підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу вітчизняного фермерства. З метою здійснення оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу в умовах конкретного регіону проаналізовано динаміку відповідних показників на прикладі сільськогосподарських підприємств Черкаської області. В рамках статті проаналізовано динаміку ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств Черкаської області.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ресурсний потенціал, земельні ресурси, фермерські господарства, аграрне виробництво.

JEL code classification: Q 12

V.K. Zbarskyi, Doctor of Economic Sciences., prof.
National university of life and environmental sciences
D. V. Yeremenko, PhD, ass. prof.
Tavriya State Agrotechnological University

EFFICIENCY OF THE USE OF MATERIAL TECHNICAL RESOURCES – INDISPENSABLE CONDITIONS OF COMPETITIVE MANAGEMENT

Summary. Based on the current state of the agricultural sector, global trends and challenges, it needs to be reformed in order to increase the competitiveness of its products both on the domestic and on world markets, which will promote the development of rural areas. The article deals with the features of resource provision of farms, as one of the bases of their competitiveness. The nature of the use of land and labor resources in farms is analyzed. The necessity of the system approach to increase the efficiency of using the available resource potential of domestic farming is substantiated. In order to evaluate the effectiveness of the use of resource potential in a particular region, the dynamics of relevant indicators was analyzed on the example of agricultural enterprises of Cherkassy region. The dynamics of resource potential of agricultural enterprises of Cherkassy region is analyzed. It is proved that the current state of equalization of the use of resource potential by subjects of domestic agricultural business has fundamental differences, which are conditioned both by the peculiarities of the organization of production in the system of agrarian production and by the general tendencies of the development of the national economy. This, in particular, concerns the intensification of the competition for land resources, as well as the consequences of the globalization of the domestic economy, its openness to foreign producers. Under these conditions, a systematic approach is needed to develop the directions of ensuring the competitive functioning of the subjects of agrarian entrepreneurship. The necessity of carrying out the corresponding state policy directed on increase of competitiveness of the domestic agrarian sector is substantiated.

Key words: competitiveness, resource potential, land resources, farm-farming, agrarian production.

Постановка проблеми. Галузь сільського господарства, як базова, здатна бути локомотивом у забезпеченні поступального і якісно нового рівня соціально-економічного прогресу українського суспільства. Саме тому, виходячи з сучасного її стану, глобальних те-

нденцій і викликів, вона потребує реформування в напрямі підвищення конкурентоспроможності її продукції як на внутрішньому, так і на світовому ринках, що сприятиме й розвитку сільських територій. Приклад Японії, країни, де практично немає або дуже мало власних матеріальних ресурсів, де все досягнуте є результатом надзвичайно високої компетентності праці її народу, переконливо підтверджує ту істину, що до 75% кінцевої ефективності будь-якого виробництва залежить від нематеріальних факторів, від людини, від системи її інтересів, професійних навичок, підприємлих тощо.

Конкурентна здатність агробізнесу України як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринковому просторі трансформується, матеріалізується у відповідній компетентності науки і виробництва країни, їх організаційними структурами, працею вчених і робітників, виробничою дисципліною, технологіями, технікою тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Якісні й кількісні результати агробізнесу будь-якого конкретного суб'єкта залежать від значної кількості факторів. Достатньо відмітити, наприклад, що на формування урожайності сільськогосподарської культури чи продуктивності тварин впливають десятки факторів. І щоби ними управляти, необхідно знати їх характеристики, взаємозалежності і взаємообумовленості, причому знати не взагалі, а конкретно, з урахуванням гідротермічних, ґрунтово-рельєфних, орґано-мінеральних, сорто-технологічних, техніко-економічних, трудових і ще багатьох інших ресурсних факторів і можливостей їх регулювання у мінливих умовах виробництва.

Це особливо важливо тепер, коли відбувається процес обвального падіння обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, життєвого рівня населення, створюються умови неконтрольованої соціальної дестабілізації суспільства. В цих умовах потрібні конструктивні ресурсоекономічні пропозиції, шляхи і методи оперативного їх впровадження, одержання вагомої і адресної віддачі, потрібна модернізація економіки аграрного сектору.

Сучасні особливості використання ресурсного потенціалу суб'єктами вітчизняного аг-

рарного підприємництва знайшли своє відображення в наукових працях В.Г. Андрійчука, В.С. Дієсперова, С. В. Кальченка, Ю.Я. Лузана, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука, О.С. Щекочича та ін.

Постановка завдання. Дослідити особливості ресурсного забезпечення аграрних господарств як однієї із засад їх конкурентоспроможності. Проаналізувати динаміку використання земельних, матеріальних та трудових ресурсів в системі аграрних підприємств. Обґрунтувати необхідність системного підходу до підвищення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу динаміки складу основних видів ресурсів сільськогосподарських підприємств доводять, що, навіть у такій високоінтенсивній області як Черкаська, забезпечення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсами за останні роки значно погіршилось (табл. 1).

Дійсно, наявність енергетичних потужностей в підприємствах регіону скоротилася на 15 %, кількість тракторів і зернозбиральних комбайнів – на 31,5 та 38,7%. Що ж до зменшення кількості бурякозбиральних та картоплезбиральних комбайнів, то це обумовлено тим, що сільськогосподарські підприємства відмовилися від вирощування цукрових буряків та картоплі. Якщо у 2010 р. аграрні підприємства регіону збирали цукрові буряки на площі 24,7 тис. га, то у 2016 р. – на площі 12,2 тис. або вдвічі менше.

Водночас спостерігається підвищення рівня ефективності використання наявного ресурсного потенціалу суб'єктами аграрного підприємництва Черкащини, причому як в рослинництві, так і в тваринництві (табл. 2). Протягом 2005-2016 рр. виробництво сільськогосподарської продукції в розрахунку на 100 га с.-г. угідь зросло на 80,5%, продуктивність праці – на 218%, показники ефективності використання сільськогосподарської техніки у виробництві зернових та цукрових буряків збільшилися, відповідно, на 202,1 та 62,6%, а аналогічний показник у виробництві молока зріс на 90,3%. Як наслідок, рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва за аналізований термін збільшився на 33 пункти.

Таблиця 1

Склад основних видів ресурсів сільськогосподарських підприємств Черкащини* [7]

Показник	Рік						2016 у % до 2005
	2005	2008	2010	2012	2014	2016	
Земельні ресурси, тис. га							
у т.ч.: с.-г. угіддя	995,9	995,7	995,2	995,9	985,8	987,8	99,2
рілля	951,5	952,3	958,1	958,2	948,1	949,1	99,7
Трудові ресурси (сільське, лісове, рибне господарство), тис. осіб							
у т. ч. : зайняті у виробництві	171,6	162,9	141,7	155,1	140,0	147,2	87,8
наймані працівники	42,3	40,5	38,9	34,9	33,2	34,0	80,3
Матеріально-технічні ресурси							
Трактори – всього	10159	8436	7224	7545	6980	6954	68,5
у т.ч. на 1000 га ріллі	11	9	8	8	7	7	63,6
Зернозбиральні комбайни, всього у т.ч на 1000 га зернових	1957 4	1579 4	1335 3	1432 5	1216 5	1200 4	61,3 100
Бурякозбиральні комбайни, всього у т. ч. на 1000 га посіву буряків	550 15	324 13	262 7	254 8	197 12	139 11	25,3 73,3
Картоплезбиральні комбайни, шт. у т. ч. на 1000 га посіву картоплі	39 170	17 45	13 34	11 10	11 12	12 15	30,8 8,8
Внесено під всі посіви мін. добрив, кг/га	45	49	83	107	97	108	240,0
Внесено органічних добрив під всі посіви, т/га	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,2	109,1
Наявність установок для доїння корів, шт.	1106	1032	941	946	933	897	81,1
Наявність енергетичних потужностей – всього , тис. кВт	2187	1926	1851	1975	1775	1853	84,7
у т.ч. на 100 га посівної площі, кВт	235	197	190	203	184	195	83,0

Джерело: власні розрахунки на підставі даних Головного управління статистики у Черкаській області

Проте збереження позитивної динаміки рівня використання ресурсного потенціалу суб'єктами аграрного підприємництва вимагає системного підходу до забезпечення конкурентоспроможного розвитку аграрної галузі. Реформам сільського господарства повинні підпорядковуватися зміни решти галузей економіки. Пріоритети мають бути надані реформуванню галузей, які забезпечують розвиток сільського господарства. Галузі, що не відповідають цим вимогам, доцільно згорати.

За всі роки незалежності так і не знайдено ідеї, яка б цементувала суспільство, не визначено ідеалу, ідеології побудови України як економічно незалежної, суверенної і самодостатньої держави. Всі ці роки точиться боротьба за владу, хоч дуже часто владні структури так і не знають, що робити з цією владою. Влада асоціюється з адмініструванням, примушуванням, наказною демократією. Мова йде про політичні, адміністративні, економічні та інші владні структури на всіх рівнях ієрархічної драбини.

Таблиця 2

Ефективність використання матеріально-технічних ресурсів в аграрних підприємствах Черкащини

Показник	Рік						2016 у % до 2005
	2005	2008	2010	2012	2014	2016	
Виробництво на 100 га с.-г. угідь:							
- валової продукції, тис. грн	624,2	782,1	928,8	1059,1	1114,0	1126,7	180,5
- прибутку від реалізації, тис. грн							
Продуктивність праці у с.-г. підприємствах, тис. грн	94,4	114,7	224,7	255,0	288,8	300,9	318,8
Виробництво зерна на зернозбиральний комбайн, т	997	1645	1652	2038	2643	3012	302,1
Виробництво цукрових буряків на комбайн, т	238	288	367	565	429	387	162,6
Виробництво молока на доїльну установку, т	173,5	229,9	229,5	271,1	307,0	330,1	190,3
На 100 кВт енергетичних потужностей вироблено, тис. грн:							
- валової продукції	208,6	392,0	491,4	535,5	625,5	613,8	294,2
- прибутку	5,4	22,9	42,2	89,0	126,2	314,8	у 58,3 р.
Рівень рентабельності с.-г. виробництва, %	10,1	15,7	18,1	24,9	27,8	43,1	+33,0

Джерело: розрахунки автора

В економічних структурах провідних і процвітаючих фірм світу сповідуються інші підходи, значно краще використовуються потенційні можливості працівників. Замість звичного для нас єдиноначального або колегіального методів прийняття рішень застосовується так званий партисипативний або груповий метод, коли рішення приймаються самими робітниками шляхом консенсусу. Функції лідера зведені до розробки стратегічного напрямку і до вміння переконати виконавців у його правильності. Розробка і реалізація тактичних рішень здійснюється тими, хто йде за лідером, за керівником. В кінцевому підсумку відбувається сумарна інтенсифікація використання інтелектуального потенціалу всіх членів виробничих колективів, інтеграція цілей, задач, відповідальності і результатів, успіху і невдач.

До того ж, у виробничих колективах йдуть процеси акціонування власності, робітники і службовці стають співвласниками, матеріально зацікавленими в інтенсифікації свого інтелектуального і фізичного вкладу. У тій же

Японії, наприклад, в середньому на одного працівника припадає близько десяти раціоналізаторських пропозицій на рік, спрямованих на вдосконалення виробництва. Уже цей факт свідчить про те, що держава в цілому і кожна його виробнича структура, зокрема, працюють як сильна, здорова бджолина сім'я.

Принцип роботи бджолиної сім'ї як механізму господарювання може бути покладеним, на наш погляд, в основу ринкової структури наших сільськогосподарських підприємств, їх багатoproфільної інтенсифікації. Бджолина сім'я витрачає мінімум дефіцитних ресурсів зі сторони. Вважаємо, що і сільськогосподарське підприємство має бути зорієнтованим на виробництво товарної продукції на основі власних ресурсних джерел. Давайте задамо собі питання, скільки пально-мастильних матеріалів або електроенергії витрачали наші предки на своїх особистих селянських господарствах? Жодного граму, жодної кіловат-години. Можна відразу ж обуритися самою постановкою такого питання, зробити

докір автору в агітації повернення суспільства до старого, дідівського способу життя, до ручної праці. Можна обурюватися, шукати винних. Але необхідно було б у конкретному сільськогосподарському підприємстві провести не формальну, а реальну, соціально справедливу приватизацію власності, створену даним колективом, провести паювання землі. Можна було б у кожній селянській сім'ї провести, по додатковому виробництву продукції, інвентаризацію наявної у її розпорядженні матеріальної бази. Адже у багатьох селян, службовців, пенсіонерів стоять хліви без худоби і птиці. І якщо б цю худобу і птицю виділити з стада колективних сільськогосподарських підприємств, зайнятися додатковим її відтворенням, завезти корми, то був би забезпечений турботливий догляд без затрат енергоресурсів на роздачу кормів, прибирання гною, амортизацію та інші затратні накручування.

Багато людей, у тому числі пенсіонерів, з користю для свого особистого бюджету могли б продуктивно працювати дві-три години на добу дома, виробляючи таку необхідну, і головне, дешеву продукцію. Необхідно раз і назавжди погодитися з думкою, що без пропозиції дешевої продукції попиту на неї на ринку не буде. І не тому, що споживачі, робітники, службовці, всі мешканці міст наїлися м'яса і молока, а тому, що вони через свою мізерну заробітну плату, низьку купівельну спроможність перейшли на хліб і картоплю, з розряду покупців на ринку перейшли до розряду спостерігачів. Внаслідок блокування попиту і пропозиції блокується і саме виробництво. І не лише сільськогосподарське, але й промислове. Бідний народ не сподівається на нове житло, меблі, автомобілі тощо.

Висновки. Для нас, українців, не повинно бути різниці де вироблена продукція – в громадському чи особистому господарстві. Проте продукція в будь-якому випадку повинна бути на місці переробленою, доведеною до споживних властивостей: копчення,

ковбаси, тушонка, масло, крупи, борошно, соління, маринування продуктів тощо і реалізуватися у своєму фірмовому магазині.

Вважаємо, що на етапі нагромадження капіталу для придбання необхідної техніки необхідно також більш широко використовувати старі селянські методи. Коли у селянській родині ріжуть кабана, то нічого не пропаде і не викидається. Кишки використовуються для ковбасних виробів, робиться кров'янка, коптіння тощо. Вручну? Так. Проте ці роботи відбуваються, як правило, зимою, на свята, коли люди не зайняті роботою. І сьогодні на селі можна створити спеціальні малі підприємства для забою і переробки худоби і птиці, зробити прості коптильні камери тощо.

Необхідно пригадати мистецтво наших дідів і прадідів по будівництву і використанню вітряних і водяних млинів. Адже борошно так званого грубого помелу не тільки не вимагає витрат дефіцитних енергоресурсів, але й дуже корисне для організму людини. Можна навести безліч інших прикладів великої мудрості наших предків, які жили у гармонії з природою, підвищували родючість ґрунту, споживали чисту воду, дихали чистим повітрям, мали багатирське здоров'я, дивували світ достатньою кількістю продуктів харчування, ремесел на численних ярмарках. І, найголовніше, які вміли жити на свої кошти, не простирали руки за кредитами-милостинями до ближніх і далеких сусідів.

Розумна, вдумлива інтенсифікація використання землі і праці повинна базуватися на збереженні і примноженні здорового навколишнього середовища, бережливо-економічному витрачанні природних не відтворювальних ресурсів. Необхідно максимально ефективно використовувати багатовіковий досвід наших мудрих предків щодо забезпечення гармонійної інтеграції землі і праці. Надмірно технологічний підхід до буття уже наніс людській цивілізації величезну шкоду. І потрібні продумані, всебічно обґрунтовані шляхи гармонійної інтенсифікації надзвичайно складних процесів життєдіяльності живої матерії.

Список літератури:

1. Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К.: Держкомстат України, 2010. – 567 с.
2. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку Агропромислового виробництва України: монографія / Лузан Ю. Я. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 485 с.
3. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств: монографія; за ред. професора В.К.Збарського. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 310 с.
4. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери: наукова доповідь / за заг. ред. акад. НААН П.Т.Саблука. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011 – 217 с.
5. Збарський В.К. Розвиток дрібнотоварного сектору сільських поселень України: монографія. – К. ННЦ ІАЕ, 2011. – 655 с.
6. Щекович О.С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України : монографія. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 246 с.
7. Збарський В.К. Сталий розвиток сільських територій: проблеми і перспективи // Економіка АПК. - 2010. - № 11. - С.129-136.
8. Збарський В.К. Стан аграрного виробництва і продовольча безпека України // Вісник с.-г. науки. - 2010. - № 10. - С. 63-67.
9. Збарський В.К. Соціальна інфраструктура села як фактор відтворення робочої сили // Вісник нац. ун-ту біорерур. і природокор.України. – Вип. 154: Частина 1: Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес». – 2010. – С.152-160.
10. Кальченко С.В. Сучасні проблеми ефективного використання ресурсного потенціалу в системі сільськогосподарських підприємств//Економічні науки (облік і фінанси). Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету. – 2012. – Вип. 9(33). – Ч.2. – С. 26-34.
11. Cluster policy in Europe /A Grief summary of cluster policies l 31 European countries. – Europe Innovation Cluster Mapping Project. – Oxford Research AS, Jannuary 2008. – 34 p.
12. Comparison of farmers' incomes in the eu mebmbers states. [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540374/IPOL_STU\(2015\)540374_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540374/IPOL_STU(2015)540374_EN.pdf).
13. Diversifying farming businesses [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gov.uk/guidance/diversifying-farming-businesses>
14. Family's diversification into an on-farm cookery school [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fwi.co.uk/business/diversification/familys-diversification-into-an-on-farm-cookery-school.htm>
15. Future of CAP: Building a sustainable future for Europe and beyond [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/news/future-cap-building-sustainable-future-europe-and-beyond-2018-feb-28_en

Список літератури:

1. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2009 rik (2010) K.: *Derzhkomstat Ukrainy*, 567 p.
2. Luzan, Yu. Ya. Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm zabezpechennia rozvytku ahropromysloвого виробництва Ukrainy [monohrafiia]. K. : *NNTs IAE*, 485 p.
3. Konkurentospromozhnist vysokotovarnykh silskohospodarskykh pidpriemstv [monohrafiia] (2009); [za red. profesora V.K.Zbarskoho]. K.: *NNTs IAE*, 310 p.
4. Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery (2011) [naukova dopovid]; [za zah. red. akad. NAAN P.T.Sabluka]. K.: *NNTs IAE*, 217 z.
5. Zbarskyi, V.K. (2011) Rozvytok dribnotovarnoho sektoru silskykh poselen Ukrainy [monohrafiia]. K. *NNI IAE*, 655 p.
6. Shchekovych, O.S. (2009) Formuvannia priorytetiv ta rozvytok ahrarnoi polityky Ukrainy [monohrafiia]. K.: *NNTs IAE*, 246p.
7. Zbarskyi, V.K. (2010) Stalyi rozvytok silskykh terytorii: problemy i perspektyvy. *Ekonomika APK*, № 11, p. 129-136.
8. Zbarskyi, V.K. (2010) Stan ahrarnoho vyrobnytstva i prodovolcha bezpeka Ukrainy. *Visnyk s.-h. nauky*, № 10, p. 63-67.
9. Zbarskyi, V.K. (2010) Sotsialna infrastruktura sela yak faktor vidtvorennia robochoi syly. *Visnyk nats. un-tu biorerur. i pryrodokor.Ukrainy*, Vyp. 154: Chastyna 1: *Seriia «Ekonomika, ahrarnyi menedzhment ta biznes»*, p. 152-160.
10. Kalchenko, S.V. (2012) Suchasni problemy efektyvnoho vykorystannia resursnoho potentsialu v systemi silskohospodarskykh pidpriemstv. *Ekonomichni nauky (oblik i finansy)*. *Zbirnyk naukovykh prats Luts'koho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu*, Vyp. 9(33), Ch.2, p. 26-34.
11. Cluster policy in Europe /A Grief summary of cluster policies l 31 European countries. – Europe Innovation Cluster Mapping Project. *Oxford Research AS*, Jannuary 2008, 34 p.
12. Comparison of farmers' incomes in the eu mebmbers states. [Online] Retrieved from: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540374/IPOL_STU\(2015\)540374_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/540374/IPOL_STU(2015)540374_EN.pdf).
13. Diversifying farming businesses [Online] Retrieved from: <https://www.gov.uk/guidance/diversifying-farming-businesses>
14. Familys diversification into an on-farm cookery school [Online] Retrieved from: <http://www.fwi.co.uk/business/diversification/familys-diversification-into-an-on-farm-cookery-school.htm>
15. Future of CAP: Building a sustainable future for Europe and beyond [Online] Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/news/future-cap-building-sustainable-future-europe-and-beyond-2018-feb-28_en